

Silvija Borovnik

Pedagoška fakulteta v Mariboru

UDK 830.09:929 Handke P. :914.971.2

SLOVENSKI SVET V HANDKEJU

Stičišča in presekalističa

Pisati o »slovenskem svetu v Handkeju« je podobno kakor segati v navidez enoplastno, zares pa v krušljivo zemljo, v prst črnico, privlačno, toda v nikdar povsem doumljivo podtalje. Naslov tega besedila zveni preprosto in merljivo, toda podobe slovenskega sveta v Handkejevi literaturi so tako raznolike in izmuzljive, čeprav tudi prepoznavne in ponovljive, da spominjajo na otroško skladanko, ki se svojemu veselemu sestavljalcu vedno znova razleti v dlaneh.

Svoj znameniti esej *Sem prebivalec slonokoščene stolpa* iz leta 1972 je Handke pričel z besedami: »Književnost je bila zame dolgo časa sredstvo, da bi si prišel o samem sebi, če že ne na jasno, vsaj bolj na jasno. Pomagala mi je spoznavati, da sem tukaj, da sem na svetu.«¹

Misel tako rekoč, ki bi jo lahko napisal kateri koli pisatelj, in niti ne svetovno literarno ime. Književnost kot sredstvo za izpovedovanje osebne drugačnosti; kot zdravilo za plahega in izgubljenega, »norega« in »nemoralnega«; maska skrivajske napadalnosti; proteza samoljubja; dajanje in jemanje številnih ljubezni, vseh tistih nespodobnosti skratka, ki so potrebne za preživetje, a ne smejo nikamor drugam kakor v literaturo (ali umetnost nasploh). Ta Handkejeva literatura, o kateri je že danes napisanih toliko esejev, študij in drugih razlagalnih spisov, da se mora čutiti pisatelj najbrž skrajno »spoznanega« in že zato preganjanega, je tako prepletena s slovenskim (pa naj gre za spomin na mater, za zapis bohoričice, citate iz Kosovela, slovenske pregovore in reke itd.),² da se mu moram opravičiti, ker bom s pričujočim zapisom tvegala še en, zagotovo nepopoln izlet v »interpretacijo«.

Večina tistih, ki so seznanjali naš prostor s Handkejevim pisanjem, ni pozabila omenjati, da je pisatelj po materi slovenskega porekla in da se je šolal v pripravljalnici za duhovniški poklic na Plešivcu³ »skupaj« z danes vidnimi slovenskimi literarnimi, političnimi ali znanstvenimi imeni s Koroškega v Avstriji (le-ti so kot skupina sošolcev omenjeni tudi v Ponovitvi, toda Handke z njimi ni sodeloval, pa tudi oni, nekateri prav tako »primerjani« s Handkejem, so se razvijali povsem samosvoje in samostojno). Tega sentimenta, ki sicer ni povsem brez stvarnega ozadja, ne bi želela ponavljati. »Biti slovenskega porekla« ali

¹ Peter Handke: *Sem prebivalec slonokoščene stolpa*. Nova revija 1987/65-66, 1342.

² Prim. Fabjan Hafner: *So mesta v času, kjer človek zatraja*. O Petru Handkeju in Slovencih. Nova revija 1987/65-66, 1350.

³ V Ponovitvi (Die Wiederholung 1986) omenja Handke mesto »Filipovega« šolanja, duhovniški internat, čeprav ne pove izrecno, da je to Plešivec/Tanzenberg. To »pripravljalnico za duhovniški poklic« je Handke zapustil iz podobnih razlogov kot Florjan Lipuš, Erik Prunč, Gustav Januš in drugi. Zavod imenuje »duhovniška vojašnica«. »Kratkodiha verska temnica« ter pribija:

»Pet let v internatu pripovedi ni vrednih. Zadoščajo besede domotožje, zatiranje, hladnost, skupni pripor.« (Ponovitev, 25)

»šolati se skupaj z . . . « je lahko le eden od vzgibov, nemara tudi nikdar premaganih travm, toda takih »travmatičnih polslovenskih nesrečnikov« se potika po svetu na stotine in tisoče, pa zato še niso pisatelji, kaj šele umetniki.

Zato bomo zdajle Handkejevo biografijo nagnali iz naše pripovedi, postavili jo bomo pred vrata in ji naročili, naj si odpočije. Kot bralko in občasno prevajalko Handkejeve literature me je presenetil zlasti pripovedni jezik v Ponovitvi, kot stičišče in presekališče *njegove* nemščine in *moje* slovenščine. Na veliko presenečenje sem namreč v *svojem* z njegovimi, tujčevimi očmi (podobno kot Gregor Kobal s pomočjo »bratovega« slovarja), ugledala lasten prasket, sebe »s samo seboj na hrbtu«, obenem pa spoznala, da je Handkejeva Ponovitev (1986), tako nevsiljiva in ljubeča hvalnica slovenskemu jeziku, kakršno je le redko napisal celo slovenski pesnik ali pisatelj. Da je Handkejevo iskanje včerašnjega jaza, njegovo tavanje med slepimi okni in zrcalnimi slikami, najbolj nepatetično domoljubna od sicer pogosto domoljubnih slovenskih knjig.

Pripoved, kakor poimenuje Handke svoj roman Ponovitev, pričanja prvoosebno spominjanje osemnajstletnega Gregorja Kobala iz vasi Vogrče na avstrijskem Koroškem, ki se junijskega večera 1960. namesto na maturantski izlet v Grčijo odpravi v Jugoslavijo »po sledih svojega pogrešanega brata Filipa Kobala«, ki da je izginil v zadnji vojni. Spomin je v Ponovitvi nosilec zgodbe (za katero je Handke sicer večkrat izjavljal, da si kot pisatelj prizadeva čim dlje od nje), ki sili pripovedovalca v raziskovanje in sestavljanje lastnega slovenskega porekla in jezika. Njegov prednik je namreč Gregor Kobal, vodja tolminskega kmečkega punta 1713, čigar potomci so bili po njegovi usmrtitvi pregnani iz Soške doline, in enega od njih da je zaneslo čez Karavanke v Avstrijo. Tudi raztreseni in skoraj že pozabljeni drobci, ki krožijo po njegovem spominu, na primer tisti o refrenu slovenske pesmi iz 19. stoletja, ki da Koroški še danes pravi »lepa«, dokazujejo, da je, čeprav slovenščine ne vešč, vendarle tudi Slovenec.

V gostilni, kamor se odpravi po prihodu čez mejo, doživi privid matere v podobi natakari-ce, ki se v slovenščini gospodovalno pogovarja z nevidno moško družbo. Zanimivo je, da je pripovedovalčeva mati, osrednja literarna oseba tudi v romanu Žalost onkraj sanj (oz. v Nesreči brez želja, kakor naj bi se glasil pravičen prevod izvirnega naslova Wunschloses Unglück), dejanska nosilka Handkejeve materinščine, v tem romanu tista, ki slovensko, enako kot pripovedovalec, ne zna, a bi si to želela; slovensko govoreči pa je v Ponovitvi oče, le da on tega jezika noče in ne sme govoriti, ker da ga spominja na usmrtitev, priganstvo in še več:

»Od takrat smo postali rod hlapcev, potujočih delavcev, ki niso imeli nikjer svojega stalnega bivališča in so bili obsojeni to tudi ostati (. . .). Del obsodbe na priganstvo je bilo zanj tudi to, da je moral slovenščino, ki je bila vendar jezik njegovih prednikov, pri sebi v hiši ne zgolj zapostavljati, ampak jo naravnost odpraviti. Sicer jo je govoril, kakor se je razodevalo v njegovih rednih, pogosto zelo glasnih delavniških samopogovorih, nenehno v svoji notranjosti, toda to ni smelo več ven, in tudi svojim otrokom je ne bi smel posredovati dalje – zaradi česar se je le zgodila pravica, ko je vzel za ženo eno iz sovražnega ljudstva, nemško govorečo. (. . .) Pred drugimi mu je zatorej njegov jezik samo še uhajal, v kletvah, ali pa se mu je izmuznil, v ganjenosti.«⁴

Tako se Handke na svojstven, nevsiljiv način, pokloni moči materinščine: Čeprav je oče svoj jezik potlačil in ga zaprl vase, ga je v trenutkih neobvladanosti (npr. tudi ob priganja-vičnem spominu na Italijana s fronte, na katerega je streljal, a ni nikdar izvedel, ali ga je

⁴ Peter Handke: Ponovitev. Wieser Verlag/Založba Wieser 1986, 51.

tudi ubil) spet in spet uporabljal. Preklinjal je sicer nemško, toda kletev je moral ponoviti še po slovensko, »kot da bi bil ta jezik vendarle boljši izraz njegovega besa nad zgodovino, svetom in bivanjem na Zemlji«.

Nesrečno rodovno tradicijo je mati, neobremenjena tujka, dojemala drugače:

»Za njo ta ni pomenila nobenega žalostnega napeva o neuspešnem boju in izselitvi, ampak tako rekoč pravest o cilju in zahtevi: obljubo.«⁵ Za pripovedovalčevu zasledovanje samega sebe je odločilno, da njegova mati odrešitve ni pričakovala od nekoga tretjega, temveč jo je zahtevala od družine same. Posebno mesto, kjer sta se vedno znova srečevala oče in mati, je bil zemljevid Slovenije na hodniku. Pred njim je postajala mati in na glas brala slovenska imena mest poleg nemških. Prisluskujočemu pripovedovalcu je njeno »psalmodiranje« prinašalo prijetno zvočno sliko:

»Kot da bi bilo vsako od imen zaklinjanje in kot da bi se vsa skupaj povezovala v eno samo visokoglasno, nežno moledovanje, ki mu oče, tako spomin, sploh ni ugovarjal, ampak mu je v vlogi ljudstva – zelo majhno ljudstvo – odpeval.«⁶

Tako so materina predstava in bratova pisma iz teh krajev očetove kletve in postaje trpljenja spreminjali v domišljijo, Slovenijo pa v sanjsko podobo devete dežele s pravljničnimi imeni kot Lipica, Temnica, Tomaj, Doberdob, Tabor, Kopriva. V njenih ustih so postajali ti kraji dežela miru, v kateri si lahko njena družina spet najde svoj prostor.

Slovensko je tisto, kar spremlja pripovedovalca na vsakem koraku, tako da postaja slovensčina, jezik, ki ga sicer ne govori, a je ves prežet z njim, zelo pomembno sporočevalno dopolnilo. Kot značilno slovensko oriše rojstno vas Vogrče, vas z nizkimi kmečkimi hišami, z neograjenimi sadovnjaki in s cerkvijo. Slovenskih vaških mož se spominja navadno sedé pred hišo, žensk pa »vedno na nogah«. Njegov slovenski svet sestavljajo na primer tudi take, navidez nepomembne, a duhovite podrobnosti:

»Morda sem si to samo domišljal: toda za slovenske vaške ženske se mi je zdelo posebno to, da je bil v notranjosti hiše vsak njihov premik iz kota v kot tekanje. Tekale so od mize k štedilniku, od štedilnika do kredence, od kredence nazaj k mizi, pa naj je bila vsakokratna sobna proga še tako kratka.«⁷ To tekanje označuje kot »ples dolgoletnih služabnic«.

S podobnimi odtenki gradi Handke pripoved, ki ne more mimo slovenskega jezika, razdrobljenega v enovitost, kakor spomin na topel kruh v mleku za zajtrk, ob katerem se zdaj greje pripovedovalčeva zavest. Ko ob steklenici »temne sladke pijače, ki se je takrat v Jugoslaviji dobila namesto coca-cole«, kokte, obsedi v postajniški gostilni, zasluti, da s svojo zrcalno sliko spada k tukajšnjemu ljudstvu. Ob tem pa z navidez mimobežno in obrobno pojavo državnega predsednika Tita, čigar podobo srečuje na steni vsakega, še tako zakotnega javnega prostora, mimogrede in brez komentarja podaja tudi politično vzdušje v Sloveniji šestdesetih let. Pooseblja ga predsednik, ki s stisnjeno pestjo na mizi zre s slik na državljane ter jim »s strmeče svetlimi očmi« zatrjuje, da jih pozna, čeprav, kakor pravi Handkejev pripovedovalec, oni sami ne poznajo sebe. To vsenadzorujoče predsednikovo oko, ki ga pripoved omeni še večkrat, pa povzroča, da »nihče več ne pozna drugega« in da se zdi, »kot da bi vsi izgubili spomin«.⁸ Obenem pa s spominom na mater, ki je z glasom razsodnice, vzpenjajočim se iz »doživljenjske zamolčanosti«, že od nekdaj urejala stvari v

⁵ Gl. op. 4; prav tam, 52.

⁶ Prav tam, 54.

⁷ Prav tam, 40.

⁸ Prav tam, 98.

družini, in pogrezajočim se nato spet v molk, »kjer je imel njen narod prestol in kraljestvo«, nehote (?) označuje politično ravnanje Slovencev v odločilnih zgodovinskih trenutkih.

Vstajenje jezika, vsepoimenljivosti

Vas, od koder naj bi izvirala družina Kobal, je Kobarid, po nemško Karfreit. Gregor Kobal se spominja, kako je mati govorila očetu, da bodo to vas po vrnitvi njihove družine Kobal preimenovali v »Kobalid«, oče pa ji je porgljivo odvrčal, in tu seže Handke po Pleteršnikovem slovensko-nemškem slovarju, da bi lahko ime izpeljali ne le iz besede »kobal«, temveč tudi iz »kobaliti« (kar po Pleteršniku pomeni »sich rittlings entfernen« – umikati se zadensko). Zato da bi bilo zanj boljše, če bi ostala kar pri Kobaridu ali Karfreitu, ker da pomeni to ime »zusammengewachsene Kristalle« (zrasle kristale) ali tudi »ein Büschel von Haselnüssen« (gručo lešnikov) in se zato gotovo lepše sliši (po Pleteršniku je kobara »gruča lešnikov na leskovi veji«). S posebnim spoštovanjem pa omenja nato pripovedovalec zgodovinsko dejstvo o vasi Kobarid, namreč to, da se je med 2. svetovno vojno ena sama vas razglasila za republiko proti fašizmu: prav iz te vasi pa izvira zadnja vešt o starejšem sinu družine Kobal, o partizanskem uporniku Gregorju.

Na pripovedovalčev odnos do jezika najbolj vpliva spomin na »edino bratovo dejavno zgodbo iz mladosti«, na to, kako je s sedemnajstimi leti odšel na kmetijsko šolo v Maribor. Že v prvih počitnicah se je v družino vrnil kot odkritelj, toda ne le pridelovalnih metod, temveč slovenskega knjižnega jezika. Že v svojih prvih pismih ga imenuje »naša materinščina« ter dodaja: »Kar smo, to smo, in nihče nam ne more predpisovati, da bi bili Nemci.«⁹ Tako v svetu na drugi strani državne meje ne najde tujine, temveč »najbolj naše«, svoj jezik. Šola blizu Maribora postane njegov dom, on sam pa tisti, ki prinese s seboj tudi zgodbo o upornem in nato usmrčenem kmetu Gregorju Kobalu. Odkrije, da je Kobal eden najpogostejših priimkov na pokopališču v Kobaridu in prične brskati po starih krstnih knjigah v župnišču. Na koncu 17. stoletja najde rojstvo tistega, »ki ga določi za praded«.

Za Filipa Kobala zaživi tudi vera le še v materinščini. Ko po koncu prve republike v Avstriji niso več smeli peti in moliti slovensko, temveč samo še nemško, »ni bilo to v njegovih ušesih nič več svetega«, ampak eno »samo stokanje, ki mi noče v glavo«. (. . .)¹⁰

Odpor do slovenščine pa narašča in se čuti še mnogo kasneje. Zdaj ga opazuje in omenja mladi Filip Kobal. Zaradi mnogih nemških besed da je slovenščina na vasi delovala nanj kot »smeh vzbujajoča latovščina«, kot »momljanje, grgranje in golčanje« plemena domorodcev. V internatu, kjer se je znašel, so slovensko govoreči izzivali nejevoljo in sumničenje. Govorili so zmeraj tiho, skoraj šepetaje, in tedaj je še mislil, da se hočejo tako zapreti v krog, v katerem bi se združevali zoper njih, ostale. Šele čez leta pa mu je nekdo povedal, da so se tako tiho pogovarjali zato, ker slovenščina ni bila nezaželena le pri njih, nemških sovrstnikih, temveč tudi pri nadzornikih. V tistih trenutkih da so si predajali glasove »kot pri obhajilu«, tedaj pa, ko so bili lahko končno na samem s to preganjano govorico, da jim je bilo »slovesno pri srcu«.¹¹

Prva od obeh knjig, ki ju Filip Kobal prenaša s seboj na poti po Sloveniji, je delovni zvezek njegovega brata iz šolskega časa na kmetijski šoli, kjer je bila slovenščina poučevalni

⁹ Prav tam, 126.

¹⁰ Prav tam, 128.

¹¹ Prav tam, 138.

jezik. S Filipovim branjem teh zapisov stopa v ospredje kot nezavedna nosilka številnih zgodb: »Nehote sem njegove zgodbe s cepiči in presajanjem bral obenem kot vzgojne zgodbe.«¹² Z njimi je prehajal »brez ovinka v sliko«, prevajal da jih je, ne iz tujega jezika v svojega, temveč »iz nekakšne slutnje«. Pri tem, posebno občutljiv za nove, nenavadne in duhovite besedne zveze, navaja Filip slovenske fraze, ki so mu ostale še posebej v spominu: Tako so na primer bratova drevesa plantažno nizka, med njimi pa da so tudi taka, pri katerih se vrsta vej od enega venca vej do drugega menja, in tam da je veja, za katero ve le družina in ob katere sadežih da »ti ni potegnilo riti skupaj«, ampak so se mu zasvetile oči. Šele s pomočjo besednih podob iz starega Pleteršnikovega slovarja (1894/95) prepoznavna posameznosti, ki so mu dotlej, kadar si je hotel predstavljati bratovo otroštvo, zmeraj manjkale. Tako se prične pred njim z besedo za besedo sestavljati ljudstvo:

»Besede so govorile o nekem podeželskem ljudstvu, pri katerem so tudi primerjave prihajale s podeželja: »Tak jezik ima kot krava rep«; »Počasen si kot megla brez vetra«; »Pri nas je mrzlo kot na pogorišču.« Omenja tudi zanimiv primer opisa za umiranje: »Izklel se je.« Ta jezik ga, občutljivca za prvinsko, očara:

»Če je imelo to ljudstvo celo množico oznak za zadnji dih, jih je imelo še več za žensko spolovilo. Iz dolinja v dolinje so se spreminjala imena jabolk in hrušk ter bila prav tako številna kot zvezde na nebu (ki so se imenovale po kmečkih napravah, ali žanjice in kosci, ali enostavno, kot kup plejad, »gostosevci«). To ljudstvo ni nikoli tvorilo lastne vlade, in tako so morali za vse državno, javno in tudi pojmovno vskočiti dobresedni prevodi vladarskih jezikov, iz nemščine in latinščine (. . .); zato pa je dajalo oprijemljivemu, stvarnem, in ne samo koristnim, prava ljubkovalna imena, pri čemer se je zdelo, da so vse hišno krstile ženske, in vse zunaj hiše moški: pod vročim pepelom pečeni kruh so na primer imenovali »podpepelnik«, in vrsti hrušk je bilo ime »gospodičnica«. Značilna svojevrstnost je bilo, da so iz besed za velike prostorske, samo z dodajanjem zloga, ne druge besede, lahko nastajale pomanjševalne oblike, zvalniki za bitja v tem prostoru, ki pa je za svoja bitja tvoril spet nekakšno zavetje: v »gozdu« je bila na primer skrita »pogozdnica«, kar ni pomenilo samo človeške prebivalke gozda, ampak tudi pogozdno travo, določeno pogozdno rožo, divjo češnjo, divjo jablano, pravljčni lik in obenem srce gozda – meniščka: šele z nekim drugim, ne z navajenim imenom, je bralec dobival čut za stvari.«¹³

Po njegovem ima slovenščina za vojno in oblast »tako rekoč samo izposojenke«, njena ustvarjalnost pa se odraža pri poimenovanju najbolj neznatnega, pri imenih »zavetišč, skrivališč in preživališč, kakršna si lahko prislanjajo samo otroci«. Obenem pa da se temu ljudstvu v primerjavi z »narodi« ni treba omejiti kot edino in izbrano, »saj vendar biva in obdeluje, kakor je razvidno iz vsake besede, na svojem.«¹⁴

V bratovih zapiskih, ki povzemajo iz Pleteršnikovega slovarja, najde pripovedovalec izraze za glas čebelje matice ali za šum celega čebeljega roja – »kot od vrele čežane« – in vse te besede oživljajo pred njim kot zelo natančne podobe doma. Slovar deluje nanj kot »zbirka besed-pravlji«, četudi jih on kot bralec ni doživel:

»Ja, okrog vsake besede, pri kateri sem začel tuhtati, se je tvoril svet, pri »prazni kostanjevi luščini« prav tako kot pri »vlažnem tobaku, ostajajočem v pipi«, in tudi že pri golem »sončnem dežju« ter beli podlasci, ki je pomenila obenem »lepo, prevzetno dekle«.¹⁵

¹² Prav tam, 114.

¹³ Prav tam, 139–140.

¹⁴ Prav tam, 141.

¹⁵ Prav tam, 143.

Mesta iz bratovih pisem vodijo njegove misli v predzgodovino, vse do legendarnega Orfeja, čigar izročilo da se ni ohranilo le s pesmimi in napevi, temveč tudi po tem, da je »poljske brazde imenoval »osnovnice«, pluge »upognjene tkalske palice«, semenska zrna »nitik«, sejalni čas »Afrodito« in dež »Zevsove solze.«¹⁶

Spomin na učitelja iz Beljaka, ki je pisal pravljice, govori, kako je le-ta Filipu pogosto očital, da ljubi obešenjaškost, mračnost in grozljivost. Zdaj, ob Pleteršnikovem slovarju, ob zvezah kot »krvavi dež«, »podganjak«, »deževnikove blatne klobase«, »krtova dežela«, pa Filip ponosno ugotavlja, da ni ta njegova nagnjenost nikakršna izrojenost, temveč da ima svoj izvor v ljudskem svetu, v natančno določenih krogih sveta. Ta svet namreč ne pozna zadrege v slogu »Če bi le bila beseda za to!«. Vse, vsaka malenkost, čeprav še tako nezna, JE poimenljivo. Slovenščina je zanj vzorec takega jezika.

Pleteršnikov slovar za Filipa ni zgolj jezikovna proteza, ki bi pomagala »mutastemu do izraza«, temveč »knjiga modrosti in »ep besed«. Zgrožen in nenadno razveseljen se začudi, da obstaja beseda »za vedro mesto na oblačnem nebu, za tekanje goveda sem in tja, kadar ga v veliki vročini piči obad, za ogenj, ki naglo pridre iz peči, za vodo kuhanih hrušk, za liso na bikovem čelu, za moža, ki se po vseh štirih koplje iz snega, za žensko, ki se odene v poletna oblačila, za pljuskanje tekočine v pol praznem vedru, za curljanje semen iz sadnih luščin, za skakanje ploskega kamenja na ribnikovi površini, za ledene storže na zimskem drevesu, za surovo mesto v kuhanem krompirju, in za lužo nad ilovnato zemljo.«¹⁷

V pripovedovalcu, iskalcu, pa se podoba slovenskega sveta ne ustvarja le z vsakdanjimi, splošno rabljenimi besedami, temveč – in še bolj temeljito – tudi s tistimi, ki so »postale neveljavne«, ki so že spremenile pomen ali pa jim je zgodovina dodala nove, kakor tudi z onimi, ki so bile že v času slovarskega zbiranja označene kot redke: z besedo »za ledino, kjer je včasih rastel ječmen, za prostor, kjer je včasih stal senik«, za skalnato površino, »kjer je včasih koreninilo grmovjek.«¹⁸ Prav te, že okamenele besede, tvorijo v pripovedovalcu svojevrstno bogastvo sveta njegovih prednikov, v katerega se spušča kot radovedni raziskovalec, kot pripovedovalec-pravljicar, in oživlja jih s svojo nedolžnostjo. Od vsake besede, četudi ni poimenovane stvari še nikoli videl ali pa je bila »že zdavnaj iz sveta«, sta prihajala podoba ali videz. Ob njih začuti svojo dušo in to, da besede, tudi brez posebnih poudarkov, spet nekaj predstavljajo. Tak jezik zanj ni le edino veljavno izročilo, temveč izročilo miru, in ubiti ga, četudi bi ljudstvo, ki ga govori, že izumrlo, bi bila zanj najbolj barbarska od svetovnih vojn.

S slednjim je Handke, za marsikoga še do danes povsem neopazno, poudaril pravico vsakega naroda do njegovega jezika, »staro pravdo«, za katero pravi, da ne sme nikdar propasti, čeprav jo je treba nenehno zahtevati. Ta stara pravda, piše Handke, bo propadla takrat, »ko jo bomo prenehali zahtevati«. Tako torej Ponovitev kljub natančnim popisom travnih šopov, zaraslih sledi kopit, krtin in divjih zajcev, in kljub nekaterim očitkom v slovenskem prostoru, da pisatelj ne razume današnjih težav Slovencev v Jugoslaviji ali da kot predstavnik t. i. velikega naroda ne vidi problemov malih narodov, nikakor ni neangažirana literatura. Ravno nasprotno, je zgleden primer (med drugim tudi) narodno angažirane umetnine. Usoda slovenskega naroda je utelešena z osrednjim literarnim likom v Ponovitvi, z Gregorjem Kobalom oz. z njegovim priimkom, za katerega mu oče pravi, da pomeni *razkoračenca* in *mejača*, obrobno eksistenco, človeka z eno nogo »na tej« in z drugo na »oni« strani, »nesrediščnika«, popotnika, iščočega samega sebe in svoje.

16 Prav tam.

17 Prav tam, 145.

18 Prav tam.

Tako se realno iskanje Filipovega brata Gregorja spreminja ne le v zasledovanje samega sebe, lastne osebnostne in jezikovne dvojnosti, v ponavljanje in Wieder-holung, v iskanje imen, ki pomlajujejo svet, temveč v »jezikovni spomenik za razkropljeno, preganjano, zatirano, brezdržavno slovensko ljudstvo«, kakor je ob izidu te svoje knjige izjavil Peter Handke za avstrijski Profil.

Summary

UDK 830.09:929 Handke P. :914.971.2

THE SLOVENE WORLD IN HANDKE

The author Silvija Borovnik discusses Handke's attitude to Slovenes and the Slovene Language in the novel *The Repetition*.